

очевидно, бюрократії великої досади й неприємности. І коли навіть втручання Думи носить такий невинний і лагідний характер, як у даннім випадку, урядовцям це однаково неприємно, й щоб забезпечити себе надалі від цієї неприємности, вони ладні позбавити Думу одного з найдорожчих її прав.

Що до юридичної аргументації ради міністрів у цій справі, то вона, можна сказати, цілком непевна. Поділення справ на такі, що належать і не належать до компетенції Думи, нема й не може бути. До компетенції Думи належать усі державні справи, окрім тих, що їх перечислено в основних законах („заброніровані“ частини бюджету, перегляд основних законів, зменшення прерогатив монарха то що). З'ясаєна справа про заведення земства в Сибіру зо всякого погляду належить до компетенції Думи. Не більше підстав є й до того, щоб поділяти справи на внесені й не внесені в Думу.

Вже тим самим, що певна частина депутатів заявила запитання в данній справі, вона може вважатися внесеною в Думу. Чи, може, рада міністрів гадає, що справа вважється внесеною тільки тоді, коли її внесено від імені уряду? Але тоді треба додержувати якої-небудь послідовности й скасувати також право законодагного почину Думу, встановлене розділом 107-м основних законів.

Оригинальна самооборони.

„Хорошого понемножку“,—проте в „Кієвлянині“ (ч. 126) знов маємо д. Сухобрусова. Цим разом він не нападає вже, а обороняється од тих уваг, що були в „Раді“ з приводу його домислів про українські відділи в земських бібліотеках на Київщині. Правда, обороняється з видимою охотою обернутись до нападу й завдати „публичное ущемление“ супротивникам. Зараз ми побачимо, кого „прищемив“ д. Сухобрусов, а тепер обернемося до його нової статті.

Вона зветься—„Цѣнное признание газеты „Рада“. Признання ж це побачив автор у статті д. Х.—ка й переказує його такими словами: „Тамъ, гдѣ нѣтъ спеціальныхъ инструкторовъ по фонетическому правописанию, гдѣ нѣтъ людей, сознательно, въ цѣляхъ пропаганды перелицовывающихъ (?) народную рѣчь на книжную украинскую мову, тамъ грамотный читатель предпочитаетъ пользоваться русскими книгами. Тамъ же, гдѣ работаютъ „сознательные украинцы“, украинские отдѣлы земскихъ библиотекъ являются необходимымъ besonderнымъ средствомъ для такой работы. Предло-
женіе украинской книги отмѣчаетъ, следовательно, не на спросъ со стороны населенія, а на вождельнія украинобильской пропаганды“. Чудово переказав д. Сухобрусов,—так чудово, що й мене забирає ох та піти за ним і у його пошукати таких само „цѣнныхъ признаній“.

Іду. Беру до рук попередню „журнальную“, мовляв д. Сухобрусов, його працю і після докладної „статистики“ про те, що ширення російської книжки залежить од „русскихъ экономій“

—читаю отакий висновок: „*Едва ли нуждается въ доказательствѣхъ то обстоятельство, что русская рѣчь, а иногда и газета, доходящая до деревни изъ русскаго „двора“ облегчаетъ мѣстнымъ грамотнымъ знакомство съ русской литературой и поддерживаетъ любовь къ ней“* („Кієвлянинъ“, 121). Прочитавши, роблю висновок: „Предложеніе русской книги отвѣчаетъ, следовательно, не на спросъ со стороны населенія, а на вождельнія дворской пропаганды“. Як може помітити читач, це навіть і не мій висновок, а д. Сухобрусова („едва ли нуждается въ доказательствахъ“), і я не знаю, що проти його може він сказати. І ще не знаю, кого саме „прищемив“ він цим теж „цѣннымъ признаніємъ“, що до російської книжки так само треба інструкторів, яких д. Сухобрусов і найшов по економіях.

Найкраще називати речі власними знайменнями. Коли д. Сухобрусову здається пропагандою ширення української книжки, то так само пропагандою буде й ширення книжки російської; коли ті, хто дає українську книжку, інструкторі, то не инакше треба назвати й тих, хто дає російську. Діло, певна річ, не в слові, а в тому реальному змісті, який у тому слові тається. „Пропагандою“ та „інструкторами“ нас не залякаєш, а от цікаво, що саме дає народові та пропаганда,—в данному разі українська й російська книжка у нас на селі. Д. Сухобрусов, звичайно, думає, що українська книжка веде до „перелицовування народної рѣчи на книжную украинскую мову“ і що вона прислужується навіть „пониженному воспитательному воздѣйствію“ народних бібліотек. Я з свого боку думаю, що російська книжка в руках невідомих людей робить з народною мовою ще гірше, бо „перелицовує“ її на той огидний жаргон, який характеризує собою справді всяку „пів культуру“; що книжка чужою, незрозумілою мовою здебільшого навіть не освічує й не виховує людей, а тільки калічить їх морально; що вона як-раз і підготовляє кадри для того „сельского хуліганства“, про яке й д. Сухобрусов згадає, тільки причин його шукати де инде. Особливо це треба сказати про ту „культуру“, що йде з економії,—російських, чи польських, чи інших яких—усе одно. Я не переконати д. Сухобрусова хочу,—це безнадійно; я просто зазначаю факт, ло якого колись залюбки вернуся; я тільки показую, кого повинен би прищемити д. Сухобрусов, коли б схотів бути хоч трохи логичним.

У своїй попередній статті я між иншим виявив своє здивування на такий „аргумент“ проти української книжки, як „одвикання од російського правопису й книги людей, що до них ніколи й не звикали“. На таку вресь здивувався вже д. Сухобрусов і він запитує: „къ чему иному, кромѣ русской грамоты, могло и должно было привыкать тамъ (въ русской школѣ) населеніе“? Охоче задовольню цікавість мого опонента: до безграмотности. Справді, не кажучи вже про людей, що пі якої школи не зазнали зовсім, не до російської грамоти й правопису звикають навіть ті, хто мав нещастя вчитися в чужій школі, а до повної без-

грамотности, і не тільки правописної — це ще не таке велике лихо — а й до безграмотности духа, до тієї калічі психичного життя, яке можна схарактеризувати відомим афоризмом Успенського: „вынули, вы́бли изъ людей душу“. Знов я докладно на цьому не спинятимусь, не пригадуватиму й численних фактів з педагогічної літератури, бо не для „ущемленія“ д. Сухобрусова — він і сам про це подбає — веду мову. Я наведе дутут один тільки приклад.

Ось перед мене лежить документ — писання гимназиста, сільського хлопця, що вже цілий рік вчиться в Києві, в атмосфері „русской школы“; це план байки „Коть и поварь“. Перепишу його буквально, не змінючи ні риси, ніже тії коми.

1. Убѣжище повара словарни.
2. Правѣвнѣ повара о кумѣ?
3. Увиденіе повара на полу?
4. Руганіе kota поваромъ?
5. При крикѣ повар. что дѣлалъ васька.
6. Везеніе меня?

Звичайно, д. Сухобрусов думає, що це і єсть „русская грамота“. Я думаю, що це страшне *testimonium paupertatis* отій школі, що одриває дітей од рідного ґрунту й до такої огидної калічі привчає своїх вихованців. Думаю ще я, що й на ціле життя лишиться знак по тому каліченню, якого зазнає денационалізована дитина. Хто з нас має радію — не берусь говорити, проте знов же гадаю, що д. Сухобрусову варто було б заждати трохи з „ущемленіємъ себя“, кажучи мовою отієї „русской грамоты“.

Я дуже радий, що д. Сухобрусов сам признався, що до осені 1912 р. інспектори народних шкіл по Київщині не мали права втручатись до земських бібліотек. Проте повинен знов сказати, що й без права вони таки втручалися. Не маю зараз ні часу, ні охоти перекидати старі часописи, щоб вибрати досить отих прикладів. Беру один лиш. „Інспектор 2-го району на Київщині, д. Кармазин, заборонив учителям свого району видавати селянам з народних земських бібліотек українські книжки“ — отаку лаконичну звістку читаємо в ч. 3-му „Засіва“, що вийшло 18 марта 1911 р. А д. Сухобрусов заприсягтись готов, що панове інспектори „на вкусы читающей деревни вліять не могли“... Власне я зовсім і не думав на інспекторів звалювати всю вину за „слабую читаемость українських отдѣловъ“, як цього чомусь хоче д. Сухобрусов, захоплений своїм „ущемленіємъ“. Я просто хотів показати, яку ціну має вся ота його скрупулезна „статистика“ і як сам він небережно з нею поводитьсь, без потреби згадуючи про те, що їй шкодить, як от про „благожелательный нейтралитетъ“ шкільної інспекції. І я думаю, що маючи отакі зовсім виразні звістки про незаконне, як і д. Сухобрусов признається, втручання інспекторів до земських бібліотек, знов можу з чистою совістю вернути „публичное ущемленіе“ моему „недобровольному“, треба думати, опонентові, завдавши йому лагідненько кажучи, оту звичку „по своему переказувати події. Я не захожувався спеціально завдавати „публичное ущемленіе“ д. Сухобрусову, і коли це сталося, то тільки через те, що він сам мені допоміг. Я згадаю наприкінці ще про одну таку допомогу. Д. Сухобрусов обурюється, що „г. Ефремовъ проявляетъ большое не то опекуновское, не то полицейское вниманіе къ моей личности“. Обурюючись, він проте, на всякий случай, запасся пашпортом, хоча його ніхто й не питав у д. Сухобрусова: „фамилія одного изъ моихъ предковъ — священника Сухобрусова — фигурируетъ въ посвидѣтельствѣваніи метрической книги о рожденіи Т. Г. Шевченка“. Дуже радий за д. Сухобрусова, що може похвалитись таким знаменитим предком, але мені це, далєбі, байдуже: я ні такими знаменитими предками, ні їхніми не менш знаменитими нащадками не цікавлюсь. Не цікавлюсь, а тим паче вгадувати не берусь і того, „чтеніємъ какихъ книгъ заполняетъ свои досуги“ д. Сухобрусов. Про „хитрого землячка“ я згадав тільки маючи на увазі запобігання д. Сухобрусова перед начальственными репресіями, характерні як-раз для тієї породи людей, яких ще Гоголь прозвав „презрѣнными малороссіянами“. З другого боку, зазначив я тільки одну й книгу — ту саме, якої до самозабуття, до запаморочення начитався д. Сухобрусов, і тільки через те й зазначив, що це само убійчим способом позначилося на його „журнальной работѣ“. Ото і все мое „вниманіе“, далеко менше, ніж „Кіевлянинъ“ виявляв не раз до мого прізвища. І як би д. Сухобрусов менше про ознаки „вниманія“ думав, а уважніше читав, то не так би боляче „ущемляв“ сам себе. Ну, та це теж здасться: звикне тепер, то на старість як нахідка буде.

Сергій Ефремов.